

ДЗВІНЕЦЬ КРЕЙДОВИЙ

Rhinanthus cretaceus Vassilcz. (*R. serotinus* (Schönh.) Oborny subsp. *cretaceus* (Vassilcz.) Soó)

Родина Вовчкові — Orobanchaceae

Природоохоронний статус виду
Недостатньо відомий.

Наукове значення

Вузький ендемік, елемент так званої «гісопової флори», близько споріднений з *R. serotinus*.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середня течія р. Сіверського Дінця. Адм. регіони: Хр, Дц.

Чисельність та структура популяцій

Популяції нечисленні, ступінь їх природнього поновлення незадовільний. Популяція виду в пам'ятці природи «Мар'їна гора» повночленна, чисельністю 100 тисяч особин на площі 3 га.

Причини зміни чисельності

Природна рідкісність, порушення умов місцезростань виду внаслідок видобування

крейди, лісорозведення на крейдяних відслоненнях, випасу худоби.

Умови місцезростання

На схилах крейдяних відслонень у складі угруповань кл. *Helianthemo-Thymetea*. Облігатний кретофіл, мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Терофіт. Однорічна напівпаразитна рослина 15–30 см заввишки. Стебло розгалужене (рідше рослина одностебельна), блідо-фіолетове, трохи опушене, бічні гілки спрямовані косо догори. Листки вузьколанцетні або лінійноланцетні, дрібнозрубчасті, у кількості 5–7 пар. Чашечка при плодах гола, по краю тонкошорстка. Віно-

чок 18–20 мм завдовжки, жовтий. Коробочка 7–8 мм завдовжки. Насінина 2–2,5 мм у діаметрі. Плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесений до Європейського червоного списку, охороняють за рішеннями Донецької та Луганської обласних рад. Охороняють у відділенні «Крейдова флора» Українського степового ПЗ, в НПП «Святі Гори» та в пам'ятці природи «Мар'їна Гора». Потребує абсолютно заповідного та заказного режимів. Необхідно виявлення усіх місцезнаходжень виду та організація там природоохоронних територій. Заборонено розробку кар'єрів, терасування схилів, лісорозведення.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Відомостей немає.

Основні джерела інформації

Остапко, 2001, 2005; Флора УРСР, 1960; ЧКУ, 1996.

Автори: В.М. Остапко, О.В. Зибенко
Фото: О.С. Мандзюк, Т.В. Степаненко

ПІВОНІЯ КРИМСЬКА

Paeonia daurica Andrews (*P. taurica* Andrews, sphalm. corr., *P. mascula* (L.) Mill. subsp. *triterinata* (Pall. ex DC.) Stearn et P.H.Davis)

Родина Півонієві — Paeoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Хоча вид практично розповсюджений по всьому Гірському Криму, проте рослини ростуть поодиноці чи невеликими групами і скупчень не утворюють.

Причини зміни чисельності

Інтенсивне зривання на букети, викопування для пересадки на присадибні ділянки та як лікарської сировини, вирубування лісів.

Умови місцезростання

Лісовий вид листяних (скельнодубових) та хвойно-листяних (сосново-дубових) гірських лісів субсередземноморського типу на бурих ґрунтах, що підстиляються вапняками. Має досить широку висотну амплітуду від нижнього до верхнього поясів гір (200-1100 м н. р. м.), росте в помірно затінених лісах, уникає як найбільш затінених, вогких букових лісів так і сухих, з повним освітленням місць. Оптимум знаходиться в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea* (характерний союз *Paeonia dauricae-Quercion petraeae*),

наймезофітніші асоціації частково заходять в тіністі і вологі грабові (асоціація *Lasero trilobi-Carpinetum betuli*) та грабинникові ліси (кл. *Quercetea pubescenti-petraeae*, асоціація *Physosperno-Carpinetum*) та світлі хвойні ліси (кл. *Erico-Pinetea*, асоціації *Coronillo coronatae-Pinetum pallasiani* та *Ortilio-Pinetum kochianaе*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 40-70 см заввишки, з потовщеним бульбоподібним коренем. Стебел декілька, прямостоячі, розгалужені. Листки шкірясті, сизуватозелені, двічі-трийчасті, з широкоовальними або майже заокругленими частками 2-6 см завширшки. Квітки (діаметр 5-8 см) поодинокі,

лілово-рожеві або червоні. Плід з 2-5 густопушених листянок. Цвіте у травні-червні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням або вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, «Мис Мартьян», Карадазькому ПЗ, ряді заказників та пам'яток природи Криму. Необхідний моніторинг динаміки популяцій. Заборонено збирання та зоготівлю рослин, їх викопування, продаж.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

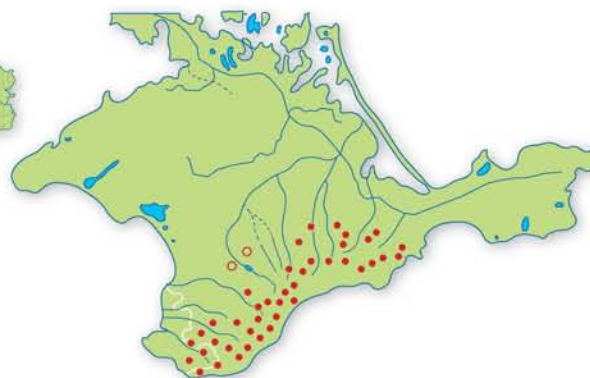
Декоративне, лікарське, медоносне, фарбувальне, як селекційний матеріал.

Основні джерела інформації

Вульф, 1947; Голубев, 1996; Дидух, Шеляг-Сосонко, 1982; Журавель, 2004; Миронова, 2001; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980; Шеляг-Сосонко, Дидух, Молчанов, 1985.

Автор: Я.П. Дідух

Фото: В.Ю. Летухова, В.П. Гелюта (вставка)

ПІВОНІЯ ТОНКОЛИСТА

Paeonia tenuifolia L. (*P. biebersteiniana* Rupr.,
P. lithophila Kotov, *P. tenuifolia* L. subsp. *biebersteiniana* (Rupr.) Takht.)

Родина Півонієві — Paeoniaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Понтійсько-кавказький вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений в пд.-сх. р-х Сх.-Європейської рівнини, заходить у центральну Європу, на Балкани, в Малу Азію, Передкавказзя, Дагестан, Іран. В Україні — пд. частина Лісостепу і Степ, Гірський Крим. Адм. регіони: См, Кд, Дн, Пл, Хр, Дц, Лг, Зп, Од, Мк, Хс, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Багаточисленні, щільні і повночленні популяції трапляються локально. На заповідних територіях в окремі роки щільність досягає 1 особини на 1 м². Чисельність популяції в Кара-Дазі — до 10 тис. особин, а в Гірському Криму близько 1 млн. особин. Зростають переважно поодиночі, численність незначна, особливо поблизу населених пунктів.

Причини зміни чисельності
Розорювання і забудова степових решток, ненормований випас, викопування кореневищ, збирання букетів, заготівля лікарської сировини.

Умови місцезростання
На степових ділянках з добре розвиненими чорноземними ґрунтами, на узліссях і галявинах байрачних лісів, на кам'янистих схилах Гірського Криму. В смузі барвистих різнотравно-типчакково-ковиливих степів росте на схилах балок і річкових до-

лин у складі угруповань союзів *Fragario viridis-Trifolium montani* та *Astragalo-Stipion* (кл. *Festuco-Brometea*). Зникає на прогонах худоби від витоптування. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина до 50 см заввишки, з бульбоподібним коренем. Листки двічі- або тричіп'рчасті, вузькорозчленовані. Квітки до 8 см діаметром одиничні, кривавочервоні; пелюстки оберненояйцеподібні, увігнутопластинчасті, трапляються махрові форми. Висота рослин, ширина долей листків, колір пелюсток значно варіюють. Плід повстисто опушена багатolistянка. Цвіте у квітні-травні, плодоносить у червні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Українському степовому (відділення «Хомутовський степ» і «Кам'яні Могили»), Луганському (відділення «Стрільцівський степ» і «Провальський степ»), Карадазькому, Ялтинському гірсько-лісовому, Кримському, Казантипському, Опуцькому ПЗ, НПП «Святі Гори», РЛП «Клебан-Бик» та у ряді інших об'єктів. Необхідне виявлення та організація охорони природних місцезростань. Заборонено розорювання, терасування і забудова степів, надмірний випас, викопування кореневищ, збирання та заготівля лікарської сировини.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Успішно культивують у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське, фарбувальне, медоносне.

Основні джерела інформації

Бурда, Остапко, Ларин, 1995; Кондратюк, Бурда, 1981; Кондратюк, Бурда, Остапко, 1985; Кучеревський, 2001; Мельник, Гриценко, Перегрим, 2003; Носова., 1973; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996; Чопик, 1970; Чопик, 1978.

Автори: В.С. Ткаченко, І.А. Коротченко,
Н.М. Журавель
Фото: В.П. Ісіков, В.П. Гелюта

МАЧОК ЖОВТИЙ

Glaucium flavum Crantz (*G. luteum* Scop.)

Родина Макові — Papaveraceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Європейсько-середземноморський вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Узбережжя Атлантичної Європи, Середземномор'я, Мала Азія, Крим, Кавказ. В Україні — узбережжя Чорного та Азовського морів. Наводилося кілька місцезростань в Буковинських Карпатах (як адвентивний елемент), але вони не підтверджені. Адм. регіони: Дц, Кр.

Чисельність та структура популяцій

Популяції локальні з дифузною просторовою структурою. Чисельність особин в популяціях незначна (50–150 екземплярів). Віковий спектр правосторонній, максимум припадає на генеративну фазу.

Причини зміни чисельності

Природні: стенотопність та вузька екологічна амплітуда, низька схожість насіння; та антропогенні: руйнування екоотопів під час укріплення берегів, рекреаційне навантаження, збирання лікарської сировини.

Умови місцезростання

Приморські піски та галечники, зрідка вапнякові скелі та кам'янисто-щебеністі схили (у складі угруповань кл. *Cakiletea maritima*, *Euphorbietalia peplidis*) зі змінним рівнем зволоження. Ксеромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Одно-, дво- або багаторічна трав'яна рослина 20–50 см заввишки, напіврозеткава, із стрижневим коренем. Стебло сизе. Листки сизі, перистонадрізані, нижні стеблові та прикореневі — густо опушені. Квітки великі, жовті, з 4 пелюстками. Плід видовжена (до 25 см), стручкоподібна коробочка з білуватими горбочками. Цвіте у травні-липні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Казантипському, Опукському, Карадазькому та Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, та Тарханкутському НПП. Доцільно виділити нові заповідні території у прибережній смузі між містами Євпаторією та Саками. Рекомендується вирощування у ботанічних садах, дотримання заповідного режиму. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань, забудову прибережних смуг, випас тварин та інтенсивну рекреацію.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Зрідка в культурі у ботанічних садах.

Господарське та комерційне значення

Лікарське, декоративне.

Основні джерела інформації

Дубовик, 2005; Екофлора України, 2004; Новосад, 1992; Определитель высших растений Крыма, 1972; Определитель высших растений Украины, 1987; Флора УРСР, 1953; ЧКУ, 1996; Шеляг-Сосонко, Дидух, 1980.

Автори: В.В. Новосад, Л.І. Крицька
Фото: В.П. Гелюта